

Σκανδαλόπετρα: Από τη σπογγαλιεία στον αθλητικό τουρισμό

Μανόλης Τζανάκης

Περίληψη

Η κατάδυση με σκανδαλόπετρα, παραδοσιακή τεχνική σπογγαλιείας των Δωδεκανήσων, κατά την οποία δύοτες χρησιμοποιούσαν πέτρα ως μεταβλητό βάρος χωρίς αναπνευστική συσκευή, εγκαταλείφθηκε το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα λόγω της έλευσης τεχνολογικών καινοτομιών που επέτρεψαν την υποβρύχια αναπνοή, όπως τα σκάφανδρα. Στο άρθρο εξετάζεται η αναβίωση και μετατροπή της κατάδυσης με σκανδαλόπετρα σε σύγχρονη αθλητική και τουριστική πρακτική, από τα τέλη του 20ού αιώνα, αναγνωρισμένη πλέον από διεθνείς ομοσπονδίες (AIDA, CMAS). Σκοπός του άρθρου είναι η ανάδειξη των πολιτιστικών και συμβολικών μετασχηματισμών της σκανδαλόπετρας από σπογγαλιευτική μέθοδο σε σύμβολο τοπικής κληρονομιάς και τουριστικό προϊόν. Βασικό συμπέρασμα αποτελεί πως η κατάδυση με σκανδαλόπετρα μετατράπηκε σε διακύβευμα μεταξύ νησιωτικών κοινοτήτων που επιδιώκουν τη συμβολική της οικειοποίηση αλλά και ενίσχυση πρακτικών που αποφέρουν οικονομικά οφέλη, ιδίως μέσω του τουρισμού. Η αθληματοποίηση της κατάδυσης με σκανδαλόπετρα συνοδεύεται από αυστηρά πρωτόκολλα ασφαλείας και τυποποίησή της, ταυτόχρονα με την ανάδειξη των ιστορικών στοιχείων της πρακτικής μέσω ποικίλων μνημονικών εκδηλώσεων. Οι σύγχρονοι αγώνες και τα αντίστοιχα φεστιβάλ αναδεικνύουν τον υβριδικό χαρακτήρα της σκανδαλόπετρας αφενός ως συμβόλου πολιτισμικής κληρονομιάς και αφετέρου ταυτόχρονα ως σύγχρονου αθλητικού τύπου θεάματος, συνδυάζοντας ανταγωνισμό, αναψυχή και τουριστική εμπορευματοποίηση.

Λέξεις κλειδιά: σκανδαλόπετρα, ελεύθερη κατάδυση, τουρισμός, σπογγαλιεία, αθληματοποίηση

1. Εισαγωγή: η κατάδυση με σκανδαλόπετρα με σκοπό τη σπογγαλιεία και η παρακμή της

Η σκανδαλόπετρα υπήρξε ένα καταδυτικό εργαλείο που χαρακτήριζε τη σπογγαλιεία στο Αιγαίο, ιδιαίτερα στις σπογγαλιευτικές κοινότητες της Σύμης, της Καλύμνου αλλά και της ευρύτερης περιοχής των Δωδεκανήσων. Η πρακτική αυτή, ενσωματωμένη στην αλιευτική κουλτούρα αυτών των νησιών, ασκούνταν έως τα μέσα του 19ου αιώνα αποκλειστικά από ελεύθερους δύτες, τους «γυμνούς δύτες», που κατέβαιναν γρήγορα και σε μεγάλα βάθη χρησιμοποιώντας τη σκανδαλόπετρα, μια βαριά πέτρα, προκειμένου να συλλέξουν σφουγγάρια. Η σκανδαλόπετρα, λειτουργώντας ως υποβοηθητικό βάρος, διευκόλυνε το «γυμνό» δύτη να καταδυθεί και να παραμείνει για ένα διάστημα στο βυθό, κρατώντας την ανάσα του, δηλαδή χωρίς να αξιοποιεί καμία αναπνευστική συσκευή, προκειμένου να συλλέξει σφουγγάρια για εμπορική χρήση. Πρόκειται για ένα είδος «κατάδυσης με μεταβλητό βάρος», μιλώντας με σύγχρονους όρους της αθλητικής κατάδυσης, η οποία βασίζεται στη χρησιμοποίηση μίας πέτρας δεμένης με ένα σχοινί. Η άλλη άκρη του σχοινιού ελέγχεται από ένα άλλο άτομο, το οποίο βρίσκεται πάνω σε μια βάρκα ή καΐκι. Ο σύντροφος αυτός του δύτη, ο «κολαουζέρης», τον παρατηρεί από τη βάρκα και τον ανασύρει μαζί με την πέτρα και τα υποβρύχια λάφυρα, τα σφουγγάρια (Terzi, 2020, σελ. 11).

Η χρήση της σκανδαλόπετρας περιορίστηκε σταδιακά από τα τέλη του 19ου αιώνα και εγκαταλείφθηκε μεταγενέστερα, στις πρώτες δεκαετίες μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αιτία αποτέλεσε η έλευση αρχικά των καταδυτικών σκαφάνδρων, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν στα Δωδεκάνησα από τα τέλη του 19ου αιώνα και αργότερα άλλων συναφών τεχνολογικών καινοτομιών που επέτρεψαν την υποβρύχια αναπνοή και βελτίωσαν την παραγωγικότητα της σπογγαλιείας (Ολυμπίτου, 2014). Η Κάλυμνος, κυρίως, και η Σύμη, και άλλες περιοχές των Δωδεκανήσων, δευτερευόντως, συνιστούσαν την περίοδο από τα μέσα του 19ου αιώνα έως και το τρίτο τέταρτο του 20ού ένα κέντρο σπογγαλιείας, επεξεργασίας και εμπορίας σπόγγων με διεθνείς απολήξεις. Οι δύτες που χρησιμοποιούσαν τη σκανδαλόπετρα έγιναν σύμβολα της αντοχής και της βαθιάς σχέσης της περιοχής με τη θάλασσα, παρά το ότι σταδιακά η χρήση της σκανδαλόπετρας εγκαταλείπονταν προς όφελος των προηγμένων τεχνικοεπιστημονικών εφαρμογών. Τα βάθη κατάδυσης με σκανδαλόπετρα κυμαίνονταν συνήθως μεταξύ 40 και 50 μέτρων, με τους δύτες να διακινδυνεύουν συχνά τη ζωή τους σε βαθύτερες καταδύσεις,

χωρίς άλλο εξοπλισμό, πλην της σκανδαλόπετρας¹. Η χρήση της πέτρας επέτρεπε ταχείες καταβάσεις, και η υποστήριξη από τον κολαουζέρη, που ήλεγχε το σχοινί που ήταν συνδεδεμένο με τον δύτη, γρήγορες και στο μέτρο του δυνατού ασφαλείς αναβάσεις.

Εικόνα 1: Πίνακας ζωγραφικής ο οποίος αναπαριστά κατάδυση με σκανδαλόπετρα με σκοπό τη σπογγαλιεία. Στον γυμνό δύτη επιτίθεται ένας καρχαρίας. Έργο του Ιωάννη Χειλά, Ναυτικό Μουσείο Καλύμνου.

Ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα, εν μέσω της βιομηχανικής επανάστασης, οι μηχανικοί ενέτειναν τις προσπάθειές τους για την κατασκευή ολοκληρωμένων, αποτελεσματικών και εμπορικά βιώσιμων τεχνικών εφαρμογών που θα επέτρεπαν την υποβρύχια αναπνοή για διάφορους οικονομικούς σκοπούς. Ο πρόδρομος του σύγχρονου εξοπλισμού κατάδυσης εμφανίστηκε με τη μορφή των καταδυτικών σκαφάνδρων. Πολλαπλοί τύποι καταδυτικών σκαφάνδρων αναπτύχθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν σταδιακά σε οικονομικούς, επαγγελματικούς και αλιευτικούς

¹ Μια ενδεικτική και ιστορικά τεκμηριωμένη διάσημη κατάδυση με σκανδαλόπετρα είναι αυτή του Γεώργιου Χατζή του Στάθη, γνωστού και ως Χατζηστάθη. Στις 14 Ιουλίου 1913, βούτηξε με μια σκανδαλόπετρα 14 κιλών στα ανοιχτά της Καρπάθου, σε βάθος 83 μέτρων, προκειμένου να ανασύρει τη χαμένη άγκυρα του ιταλικού θωρηκτού Reggina Margherita. Ο γιατρός του πλοίου παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες για το περιστατικό καθώς και για τη φυσιολογία του Χατζηστάθη, ενός μέσου σωματότυπου άνδρα από την περιοχή με πολλά προβλήματα στα αυτιά λόγω των πολλών καταδύσεων.

τομείς, όπως η σπογγαλιεία (Γεράκης, 2019· Ολυμπίτου, 2014). Η εισαγωγή του κλασικού καταδυτικού σκαφάνδρου αρχικά, αργότερα του συστήματος Fernex και του συστήματος τύπου ναργιλέ -συστήματα και τα δύο αναπνοής μέσω σωλήνα που τροφοδοτεί τον δύτη με αέρα υπό πίεση από την επιφάνεια, χωρίς τη χρήση του σκαφάνδρου που είχε μεγάλο βάρος και δυσκόλευε τις κινήσεις (Ολυμπίτου, 2014)- στη σπογγαλιεία των Δωδεκανήσων, μετασχημάτισε ολόκληρη την κοινωνική οργάνωση των σπογγαλιευτικών κοινοτήτων και μετέτρεψε τη δραστηριότητα σε έντονα επαγγελματική και μεγάλης κλίμακας, ενταγμένη, όπως ειπώθηκε παραπάνω, σε ένα παγκόσμιο κύκλωμα συλλογής, επεξεργασίας και εμπορίας σπόγγων (Russel, 1965· 1967·1968· 1976).

Οι καταδύσεις για σφουγγάρια οργανώθηκαν σταδιακά σε μεγάλες ομάδες, βασισμένες σε στολίσκους σκαφών, με πληρώματα που αποτελούνταν αποκλειστικά από άνδρες, οι οποίοι μετανάστευαν περιοδικά στις μακρινές ακτές της βόρειας Αφρικής και σε άλλες ακμάζουσες σε σφουγγάρια περιοχές στη Μεσόγειο Θάλασσα (Ολυμπίτου, 2014, σελ. 24). Παράλληλα, παρήκμασε σταδιακά η πρακτική της κατάδυσης με σκανδαλόπετρα, η οποία δεν μπορούσε να ανταγωνιστεί την κατάδυση με τη χρήση των νέων τεχνολογικών εφαρμογών. Οι κίνδυνοι των παρατεταμένων καταδύσεων σε μεγάλα βάθη με τη χρήση προηγμένων τεχνολογικών εφαρμογών, η παράλυση και οι αιφνίδιοι θάνατοι, ήταν αποτέλεσμα της άγνοιας ή της μη τήρησης των κανόνων αποσυμπίεσης, υπερβάσεις που επιβάλλονταν από ανάγκη, καθώς επρόκειτο κυρίως για μια οικονομική βιοποριστική δραστηριότητα (Ζώτος, 1904· Catsaras, 1888, 1889· Ολυμπίτου, 2012, σελ. 16· Kalafatas, 2003, σελ. 32-32). Η σπογγαλιεία μπόλιασε το συλλογικό φαντασιακό με ιστορίες ηρώων των βυθών, ανεξάρτητα από τα τεχνικά μέσα που κατά καιρούς χρησιμοποιήθηκαν, και τροφοδότησε με ιστορίες, μύθους, κατορθώματα και πολλά δράματα (θανάτους και αναπηρίες λόγω της «νόσου των δυτών», δηλαδή της εμβολής αζώτου) που αργότερα έγιναν η πρώτη ύλη για μια ποικιλοτρόπως υπό διακύβευση κληρονομιά.

2. Η αθληματοποίηση της σκανδαλόπετρας

Από τα τέλη του 20ού αιώνα και εφεξής η πρακτική της κατάδυσης με σκανδαλόπετρα αποκτά νέες σημασίες και χρήσεις, αρχικά στο πλαίσιο της ανταγωνιστικής κατάδυσης, όταν αναγνωρίζεται και τυπικά από την CMAS (Confédération Mondiale des Activités Subaquatiques)² ως ιδιαίζουσα μορφή ελεύθερης κατάδυσης, αλλά

² Όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα της, στην κατηγορία «Ελεύθερη κατάδυση. «Η σκανδαλόπετρα αποτελεί ένα είδος ελεύθερης κατάδυσης αναψυχής με ιστορικές ρίζες. Η ονομασία προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις “σκανδάλι” (trigger) και “πέτρα” (stone). Αυτή ακριβώς η πέτρα (συνήθως μια μαρμάρινη

και από την Ελληνική Ομοσπονδία Υποβρύχιας Δραστηριότητας και Αθλητικής Αλιείας (Ε.Ο.Υ.Δ.Α.)³. Στα τέλη του 20ού αλλά κυρίως στις αρχές του 21ου αιώνα, η σκανταλόπετρα γνώρισε μια απρόσμενη αναγέννηση, όχι πια ως μέθοδος σπογγαλιείας, αλλά ως μορφή αγωνιστικής ελεύθερης κατάδυσης. Η ανανέωση του ενδιαφέροντος για αυτή την, όπως κατανοήθηκε, «αυθεντικά ελληνική» τεχνική οφείλεται πρωτίστως σε Έλληνες ελεύθερους δύτες και ανθρώπους που ασχολούνταν με τη θάλασσα και τον πολιτισμό της, οι οποίοι αναγνώρισαν σε αυτήν μια ζωντανή γέφυρα της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης αθλητικής δραστηριότητας με την εγχώρια πολιτισμική κληρονομιά, αλλά και μια νέα πρόκληση για την αναγέννηση της τοπικής ναυτικής κουλτούρας των νησιών.

Προηγήθηκαν σποραδικές προσπάθειες αναβίωσης της εν λόγω τεχνικής, κυρίως στην Κάλυμνο, με ανεπίσημες επιδείξεις κατάδυσης με σκανδαλόπετρα, μετά την παρακμή της χρήσης της στη σπογγαλιεία, αρχικά λόγω της εισαγωγής τεχνολογικών εφαρμογών αιχμής όπως αυτή του σκάφανδρου αλλά και λόγω της γενικότερης παρακμής της σπογγαλιείας εξαιτίας της μείωσης της ζήτησης για φυσικά σφουγγάρια και της ασθένειας που οδήγησε στον περιορισμό του πληθυσμού τους στη Μεσόγειο (Voultsiadou, Koutsoubas & Achparaki, 2008). Αυτές οι πρώιμες εκδηλώσεις αναβίωσης ήταν εστιασμένες στη σύνδεση αυτής της καταδυτικής πρακτικής με την τοπική κουλτούρα, ήταν εκείνες επίσης που φαίνεται να έθεσαν τις βάσεις για τη μεταγενέστερη αθλητική της μετουσίωση. Απόμαχοι αλλά και εν ενεργεία σπογγαλιείς επιδείκνυαν τις δεξιότητές τους, διατηρώντας την τεχνική ζωντανή στη συλλογική μνήμη.

Σταδιακά, έγινε προσπάθεια από Δωδεκανήσιους λόγιους που αγαπούσαν τη θάλασσα και τις τοπικές ναυτικές παραδόσεις να αναβιώσει η χρήση της σκανδαλόπετρας στο πλαίσιο του καταδυτικού αθλητισμού. Ένας τρόπος ήταν η θέσπιση άτυπων, στην αρχή, αγώνων κατάδυσης με σκανδαλόπετρα, προσκαλώντας θρύλους των καταδύσεων να βουτήξουν στα ελληνικά νερά χρησιμοποιώντας σκανδαλόπετρα. Ο διάσημος Ιταλός δύτες Umberto Pelizzari καταδύθηκε στις 12 Σεπτεμβρίου 1988, στο ίδιο σημείο που ανασύρθηκε η άγκυρα του ιταλικού πλοίου

πλάκα) αποτελεί τη βάση της συγκεκριμένης πρακτικής. Ο/η αθλητής/τρια καταδύεται με τη βοήθεια της πέτρας, η οποία είναι δεμένη σε σχοινί. Η σκανδαλόπετρα είναι ομαδικό άθλημα: ένας/μία αθλητής/τρια καταδύεται, ενώ ο/η δεύτερος/η παραμένει στην επιφάνεια. Όταν ο/η πρώτος/η φτάσει στο επιθυμητό βάθος, ο/η δεύτερος/η ξεκινά να τον/την ανασύρει» (μετάφραση του συγγραφέα, βλ. <https://archives.cmas.org/apnoea/about-2012032621> ανακτήθηκε 13.5.2025).

³ Στο τρέχον καταστατικό της (2010) στο άρθρο 2 «Σκοπός -Μέσα επίτευξης του σκοπού- Αυτοτέλεια Ομοσπονδίας», αναφέρεται ρητά ότι «Η Ομοσπονδία έχει για σκοπό την καλλιέργεια και ανάπτυξη...» μεταξύ άλλων και της σκανδαλόπετρας.

από τον Χατζηστάθη, σε βάθος 100 μέτρων, μόνο με το μαγιά του και κρατώντας στα χέρια μια σκανταλόπετρα 7 κιλών, προς τιμή των Ελλήνων σφουγγαράδων⁴. Τον Σεπτέμβριο του 2007, η Κάλυμνος φιλοξένησε τους πρώτους σύγχρονους Αγώνες Ελεύθερης Κατάδυσης με Σκανδαλόπετρα, συνοδευόμενους από σεμινάρια για την εκπαίδευση των συμμετεχόντων στην παραδοσιακή αυτή τεχνογνωσία. Η διοργάνωση βασίστηκε στην ιδέα ότι μια αρχαία τεχνική μπορεί να εφαρμοστεί με ασφάλεια, υπό την προϋπόθεση κατάλληλης εκπαίδευσης και επίβλεψης, με σαφή προσδιορισμό των τεχνολογικών βοηθημάτων, τα οποία παρέπεμπαν στη παραδοσιακή χρήση της στη σπογγαλιεία.

Το 2010, το άθλημα γνώρισε διεθνή αναγνώριση με τη διεξαγωγή του πρώτου Διεθνούς Τουρνουά Ελεύθερης Κατάδυσης με Σκανταλόπετρα, στον κόλπο του Αγίου Παύλου, στη Λίνδο της Ρόδου, με τη συμμετοχή ελεύθερων δυτών από όλο τον κόσμο («Open Games Skandalopetra 2010»)⁵. Οι διαγωνιζόμενοι αγωνίζονταν σε ζευγάρια, βουτηχτής και κολαουζέρης, μια μορφή δυαδικής ομάδας που παρέπεμπε στην παραδοσιακή δυάδα σπογγαλιεία και μέλος του πληρώματος επιφανείας των σπογγαλιευτικών καϊκιών. Σε αυτούς τους αγώνες ο Αυστριακός δύτες Herbert Nitsch, ο οποίος κατέχει έως σήμερα πλείστα παγκόσμια ρεκόρ κατάδυσης, καταδύθηκε με σκανδαλόπετρα στα 107 μέτρα, γεγονός που αναγνωρίστηκε ως το πρώτο παγκόσμιο ρεκόρ αυτού του τύπου κατάδυσης. Χρησιμοποιώντας πέτρα 11 κιλών, καταδύθηκε για 3 λεπτά και 57 δευτερόλεπτα. Η επίσης ήδη παγκόσμια πρωταθλήτρια σε άλλα είδη κατάδυσης Βραζιλιάνα Karol Meyer σημείωσε ομοίως το πρώτο παγκόσμιο ρεκόρ γυναικών κατάδυσης με σκανδαλόπετρα, στα 61,5 μέτρα, διάρκειας ενός λεπτού και 48 δευτερολέπτων. Απέδωσε την επιτυχία της στην παρουσία και καθοδήγηση του Καλύμνιου γιατρού Νίκου Τρικοίλη (με ειδικότητα στην καταδυτική-υπερβαρική ιατρική), ο οποίος πρωτοστάτησε στην αναβίωση της εν λόγω καταδυτικής τεχνικής ως σύγχρονου αθλήματος⁶.

4 Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=7Dx-RF1jy6c>

5 <https://www.deeperblue.com/everything-old-is-new-again-skandalopetra/> (ανακτήθηκε 10.6.2025).

6 Οι δηλώσεις της αναφέρονται στην αρχαία καταδυτική παράδοση, με σαφείς ιστορικές αναφορές: «Το ρεκόρ υπήρξε επίσης μια μεγάλη περιπέτεια, μια βουτιά στην ιστορία του αθλητισμού και στους προγόνους μας, οι οποίοι καταδύονταν με μία πέτρα, σε συνθήκες άπνοιας, αναζητώντας τροφή και πλούτη από τον βυθό της θάλασσας. Η ελεύθερη κατάδυση με σκανδαλόπετρα είναι μια τόσο παλαιά πρακτική, που επέζησε μέσα στον χρόνο και παραμένει ίδια όπως την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Στην Ελλάδα καταγράφηκε το πρώτο παγκόσμιο ρεκόρ στην ελεύθερη κατάδυση, και συγκεκριμένα σε αυτήν τη μορφή της, τη σκανδαλόπετρα, όταν ο Έλληνας σφουγγαράς Χατζής Στάθης, στις 14 Ιουλίου 1913, κατάφερε να ανασύρει μια χαμένη άγκυρα από τον βυθό, που ανήκε στο ιταλικό πολεμικό πλοίο “Regina Margherita”. Ο Χατζής Στάθης καταδύθηκε με μία πέτρα σε βάθος 83 μέτρων, επίδοση που θεωρείται το πρώτο καταγεγραμμένο ρεκόρ ελεύθερης κατάδυσης στην ανδρική κατηγορία.» (μετάφραση του συγγραφέα, βλ. <https://www.deeperblue.com/everything-old-is-new-again-skandalopetra/> ανακτήθηκε 13.5.2025)

Τα τρέχοντα, επίσημα από την παγκόσμια ομοσπονδία (CMAS), ρεκόρ είναι στους άνδρες αυτό του Γερμανού Andreas Güldner, στα 112 μέτρα, και στις γυναίκες στα 68,9 μέτρα, από την Βραζιλιάνα Karol Meyer. Όπως η τελευταία αναφέρει στην επίσημη ιστοσελίδα της⁷, με αφορμή το νέο της παγκόσμιο ρεκόρ που πέτυχε στα νερά της Καραϊβικής το 2012 με κολαουζέρη τον Marcelo Helmers, πρόκειται για μια τεχνική που παραπέμπει στην ιστορία της ελεύθερης κατάδυσης και των αρχαίων Ελλήνων σφουγγαράδων. Έτσι, το αγωνιστικό πλαίσιο κατάδυσης με σκανδαλόπετρα εξελίχθηκε, με θεσμοθέτηση κανόνων και διαδικασιών ασφαλείας, υλοποιώντας το πρότυπο της αθληματοποίησης (Elias και Dunning, 2010), ιδίως μέσω της τυποποίησής της (CMAS, 2015). Η συνεργασία με διεθνείς φορείς επέτρεψε τη δημιουργία επίσημων κατηγοριών ανά ηλικία και βάθος, με αυστηρό πλαίσιο επιτήρησης των αγώνων. Ο εξοπλισμός παρέμεινε μινιμαλιστικός, με χρήση μόνο κλιπ μύτης για την εξίσωση της πίεσης, ώστε να διατηρηθεί η αναφορά στην αυθεντικότητα της καταδυτικής μεθόδου⁸.

Ο ρόλος της CMAS και των συνδεδεμένων με αυτήν ομοσπονδιών υπερβαίνει την απλή επικύρωση του αθλήματος. Μέσω της αναγνώρισής της, προσφέρεται ένα θεσμικό πλαίσιο για την ομοιογενή αξιολόγηση, την τήρηση προτύπων ασφαλείας και την επίσημη επικύρωση των ρεκόρ. Ενδεικτικά, αξιωματούχοι της CMAS ήταν παρόντες σε καταδύσεις υψηλού κύρους, όπως το ρεκόρ των 107 μέτρων του Herbert Nitsch, προκειμένου να διασφαλίσουν τη συμμόρφωση με τους κανονισμούς και να πιστοποιήσουν επίσημα το επίτευγμα. Παράλληλα, εθνικές ομοσπονδίες έχουν ενσωματώσει τη σκανδαλόπετρα στα πρωταθλήματά τους ή σε ειδικές διοργανώσεις. Ως αποτέλεσμα, οι αθλητές μπορούν να προπονούνται και να αγωνίζονται επίσημα στο άθλημα υπό την αιγίδα των σχετικών ομοσπονδιών, ενώ καταγράφονται παγκόσμια και επί μέρους εθνικά ρεκόρ. Το 2016, ο Έλληνας δύτες Χρόνης Χλίτσιος κατέρριψε το τότε εθνικό ρεκόρ φτάνοντας τα 80,7 μέτρα.

Η υποστήριξη της CMAS και εθνικών ομοσπονδιών μετέτρεψε τη σκανταλόπετρα από μια περιθωριακή αναβίωση σε αναγνωρισμένο αγώνισμα ελεύθερης κατάδυσης. Εξίσου σημαντική είναι η θεσμική αναγνώριση ως παράγοντας που άνοιξε τον δρόμο για τη χρηματοδότηση και την προβολή των αγώνων. Διοργανώσεις μπορούν πλέον να συγχρηματοδοτούνται από τοπικές αρχές ή ακόμη και από ευρωπαϊκά προγράμματα, καθώς εντάσσονται επισήμως στο πλαίσιο, αφενός, του αθλητισμού και, αφετέρου, της ποικιλοτρόπως αξιοποιήσιμης τοπικής πολιτισμικής κληρονομιάς

7 Βλ. <https://www.karolmeyer.com.br/post/2016/02/12/karol-meyer-skandalopetra-world-record-female-category>.

8 Βλ. Δελτίο Τύπου: «Τι χρειάζομαι; Αγώνες Ε/Κ με σκανταλόπετρα», 1-5 Σεπτεμβρίου, Κάλυμνος, 2007.

(πράγματι, ορισμένοι πρόσφατοι αγώνες σκανταλόπετρας έχουν βασιστεί εν μέρει σε κονδύλια προερχόμενα από την ΕΕ με σκοπό την πολιτιστική προβολή).

Κατά τη δεκαετία του 2010, διάφορα νησιά, πρώτα απ' όλα η Κάλυμνος, η Σάμος, η Κάρπαθος και η Ρόδος, φιλοξένησαν διοργανώσεις, υπό μορφή φεστιβάλ, βασισμένα στην ώσμωση της αθληματοποίησης της εν λόγω καταδυτικής πρακτικής και της θεώρησής της ως σημαντικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η θεώρησή της ως σημαντικού πολιτισμικού πόρου που μπορεί να αξιοποιηθεί εμπορικά, καθώς και ως πρακτικής που συνάδει με τις πλέον σύγχρονες, επίσης εμπορεύσιμες, πολυαισθητηριακές εμπειρίες, θα την εντάξει σταδιακά στον κόσμο του τουρισμού. Πριν από αυτό, όμως, η σκανδαλόπετρα θα έπρεπε να καθιερωθεί ως αξιομνημόνευτο σύμβολο του παρελθόντος.

3. Από την αθληματοποίηση στην κληρονομοποίηση της σκανδαλόπετρας

Η διαδικασία του κληρονομοποίησης είναι εμφανής στην περίπτωση της αξιοποίησης της σκανταλόπετρας ως τμήμα της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς των πρώην αλιευτικών κοινοτήτων. Όπως αναφέρει η σελίδα Visit Greece⁹, η σκανταλόπετρα αποτελεί σύμβολο της σύνδεσης του παρελθόντος με το μέλλον, αναδεικνύοντας την καταδυτική ιστορία, ιδίως της Καλύμνου, μέσα από νέες μορφές:

Η θάλασσα της Καλύμνου απέραντη· βαθυγάλανη· γεμάτη κρυμμένα μυστικά και ιστορίες ναυτοσύνης στα όρια του μύθου, αντρώνει στα σπλάχνα της τους φημισμένους σφουγγαράδες. Ατρόμητα παλικάρια, που παλεύουν με τα στοιχεία της για να ανακαλύψουν, εκεί στα άδυτα των βυθών, τους κρυμμένους της θησαυρούς.

Η νέα αυτή συμβολική πλαισίωση, η οποία συνδέεται οργανικά με την αθληματοποίηση της εν λόγω μορφής κατάδυσης, υποτίθεται ότι αναφέρεται στην αυθεντικότητα της παράδοσης, ενώ, παράλληλα, την προσαρμόζει στις σύγχρονες αξιακές απαιτήσεις του τουρισμού και του αθλητισμού, όπως η βιωσιμότητα και η οικολογική ευαισθησία, ως μίας πρακτικής που δεν διαταράσσει το υποβρύχιο οικοσύστημα. Πρόκειται για μια σύνδεση, τυπική στον 21ο αιώνα, η οποία αποτελεί στοιχείο μιας επιταχυνόμενης μετατροπής δραστηριοτήτων με πρακτικό προσανατολισμό σε αξιομνημόνευτες πρακτικές του παρελθόντος (Handler & Linnekin, 1984). Πρακτικές που συνδράμουν στη συγκρότηση τοπικών συλλογικών

⁹ https://www.visitgreece.gr/el/inspirations/sponge_harvesters_from_kalymnos/ (ανακτήθηκε 10.6.2025).

ταυτοτήτων με τη διαμεσολάβηση του αθλητισμού (Giulianotti, 2015).

Η ανάπτυξη θεσμών, κανονισμών και δράσεων, ειδικών εκδόσεων και ενεργών κοινωνικών δικτύων με στόχο όχι την «εξερεύνηση» των βυθών αλλά τη «διατήρηση» των καταδυτικών και αλιευτικών παραδόσεων (που νοούνται ως θεμελιώδη στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς), πολλαπλασιάστηκε από τα τέλη του 20ού και τις αρχές του 21ου αιώνα (Dahles, 2004). Συχνά, το ενδιαφέρον για τη διατήρηση της καταδυτικής κληρονομιάς έχει άλλοτε τοπική εμβέλεια, όπως στην περίπτωση της σπογγαλιείας στην Κάλυμνο, άλλοτε εθνική και ενίοτε παγκόσμια. Η καταδυτική κληρονομιά αποτελεί ιδεοτυπική περίπτωση αυτού που οι Hobsbawm και Ranger (2004) περιγράφουν ως επινοημένη παράδοση¹⁰. Ωστόσο, αν και αποτελεί μέρος της μακράς ιστορίας της δημιουργίας παραδόσεων κατά τους νεώτερους χρόνους, η επινοήση της καταδυτικής κληρονομιάς έχει τις ιδιαιτερότητές της, καθώς ενσωματώνεται σε μια ενεργή και συνεχώς διευρυνόμενη αθλητική καταδυτική πραγματικότητα, η οποία, με τη σειρά της, αποτελεί τμήμα μιας παλέτας δυνάμει ενσώματων εμπειριών προς εμπορευματοποίηση στο πλαίσιο του τουρισμού.

Τα τελευταία χρόνια, έχουν πολλαπλασιαστεί τα μουσεία, τα ιδρύματα και οι οργανισμοί που ασχολούνται με την καταδυτική κληρονομιά, σε πολλές περιοχές του κόσμου. Οι περισσότερες από αυτές τις προσπάθειες ενίσχυσης της συλλογικής καταδυτικής μνήμης έχουν σχετικά πρόσφατο ορίζοντα, είναι μια σχετικά πρόσφατη ανθρώπινη περιπέτεια. Σύγχρονοι οδηγοί περιλαμβάνουν ενότητες για την ιστορία της κατάδυσης και παρέχουν πληροφορίες για τον πρώιμο εξοπλισμό,

¹⁰ Οι εμπειρίες κατάδυσης που προκύπτουν από προηγμένες τεχνολογικές εφαρμογές, εν μέρει φυσικές, κοινωνικο-οικονομικές και μηχανολογικές. Υβρίδια φυσικών εμπειριών και συναισθημάτων, ενσωματωμένα σε πρακτικούς σκοπούς και αποτέλεσμα τεχνολογικών εφαρμογών, εν ολίγοις, συνδυασμοί πραγμάτων και ανθρώπινων δραστηριοτήτων, φύσης και πολιτισμού (Latour, 1991a, 1991b, 2000). Αργότερα θα τροφοδοτήσουν την έμπνευση για τη δημιουργία τραγουδιών και χορών που θα γίνουν αναπόσπαστο τμήμα της λαϊκής κουλτούρας, ως μνημονικές τελετουργίες, όπως οι καλυμνιακές χορογραφίες που σχετίζονται με την ασθένεια των δυτών, μεταφράζοντάς την σε καθημερινή γλώσσα, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση μιας ολοένα και πιο αβέβαιης (Ehrenberg, 1991, 1995) και ρευστής υποκειμενικότητας. Ο «χορός του μηχανικού» συμπυκνώνει και συμβολίζει αυτή τη σύγκλιση των ανθρώπων, ως έμβιων όντων, και των πραγμάτων (Hodder, 2014), ως ανθρώπινων τεχνουργημάτων που εγγράφονται σε διαδικασίες νέων μορφών σχέσης με τον εαυτό.

Ο χορός του μηχανικού έχει την αφετηρία του στην έμπνευση ενός Καλύμνιου απόφοιτου της Γυμναστικής Ακαδημίας Φυσικής Αγωγής. Πρωτοεμφανίστηκε το 1952, βάσει της υπόθεσης για το πώς θα χόρευαν οι «πιασμένοι», δηλαδή όσοι πρώην δύτες είχαν χτυπηθεί από τη «νόσο των δυτών», αν ήθελαν να χορέψουν: ο «πιασμένος μηχανικός» μπαίνει στον αποκλειστικά ανδρικό χορευτικό κύκλο, στον οποίο, όμως, δεν μπορεί να ανήκει πλήρως. Σέρνει τα πόδια του, κρατώντας ένα μπαστούνι, ακολουθεί το ρυθμό μόνος του. Στη μέση του κύκλου, οι συγχορευτές τον στηρίζουν όταν σκοντάφτει και κινδυνεύει να πέσει. Ο υποτιθέμενος ημιπαράλυτος σφουγγαράς σέρνει τον χορό με το μπαστούνι του, ενώ τα πόδια του τρέμουν καθώς προσπαθεί να κινηθεί. Πέφτει και σηκώνεται πολλές φορές. Στο τέλος όμως συνέρχεται, πετάει το μπαστούνι και χορεύει δυναμικά όπως οι υπόλοιποι (Ολυμπίτου, 2014, σελ. 368). Σύμβολο επιμονής και αντίστασης στη μοίρα, σύμβολο, επίσης, μιας καταδυτικής πρακτικής που χάνεται στον κόσμο των αξιών χρήσης για να διεκδικήσει τον χώρο της στον κόσμο της εμπορευματοποίησης των εμπειριών.

συμπεριλαμβανομένων των σκαφάνδρων και της σκανδαλόπετρας. Σε κάθε χώρα με καταδυτικό παρελθόν, επίσημοι ή μη κυβερνητικοί φορείς που προωθούν συγκεκριμένες πτυχές της πολιτιστικής κληρονομιάς συμμετέχουν σε δραστηριότητες που ερμηνεύονται ως μορφές διατήρησης της αλιευτικής πολιτιστικής κληρονομιάς (Μυλωνάς κ.ά., 2021), στο πλαίσιο μιας ευρύτερης στροφής προς το παρελθόν υπό μορφή προσπαθειών «διατήρησης της μνήμης (Huyssen, 2003), ανάδειξης της σημασίας της «τοπικότητας» (Edensor, Kalandides, & Kothari, 2020). Η καταδυτική παράδοση αποτελεί επιμέρους διάσταση αυτής της διαδικασίας κληρονομοποίησης του αλιευτικού παρελθόντος.

Σε όλο τον κόσμο έχουν δημιουργηθεί φορείς διατήρησης και προώθησης της τοπικής καταδυτικής κληρονομιάς, οι οποίοι επικεντρώνονται στις σχετικές πρακτικές συγκεκριμένων περιοχών. Οι περισσότερες από αυτές τις οντότητες αξιοποιούνται για τουριστικούς σκοπούς, οργανικά ενταγμένες στην ανάπτυξη του θεματικού τουρισμού, στο πλαίσιο του οποίου αναπτύσσεται ένα «νέο καθεστώς πολιτιστικής κληρονομιάς» (Graburn, 2000· Gravari-Barbas, 2017, 2020). Η εξειδίκευση της πολιτιστικής διάστασης του κοινωνικού και η αντίστοιχη τάση θεματοποίησης, μέσω της οποίας αξιοποιούνται τουριστικά οι επιμέρους τάσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελούν συνιστώσες της «μεταμοντέρνας πολιτιστικής λογικής» του καπιταλισμού (Jameson, 1999· Triantis, 2018, 2020· Νικολακάκης, 2017). Η «αναβίωση» των μετασηματισμένων παραδοσιακών καταδυτικών πρακτικών τις μεταφέρει αρχικά στη σφαίρα του ανταγωνιστικού αθλητισμού των ρεκόρ, ταυτόχρονα, όμως, της αναψυχής και του τουρισμού.

Οι καταδυτικοί αγώνες της σκανδαλόπετρας είναι μία από τις πιο χαρακτηριστικές αναβιώσεις παραδοσιακών καταδυτικών πρακτικών, μετασηματισμένων σε ένα σύγχρονο πλαίσιο (Gross, 1992), στην περίπτωση μας του αθλητισμού, της αναψυχής και της τουριστικής προβολής συγκεκριμένων περιοχών, στη μεγάλη τους πλειονότητα νησιωτικών. Στην ευρύτερη προσπάθεια διατήρησης της μνήμης των παλαιότερων καταδυτικών πρακτικών, που θεωρούνται μέρος της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, και ιδιαίτερα της χρήσης της Σκανδαλόπετρας (Kalafatas, 2003), έχουν αναληφθεί αρκετές πρωτοβουλίες για τη θεσμοθέτηση παρόμοιων αγώνων και δημόσιων τελετουργιών. Έτσι, τη ρομαντική απεικόνιση της μετάβασης από τη σπογγαλιεία με σκανδαλόπετρα στην κατάδυση αρχικά με σκάφανδρο και αργότερα με άλλες τεχνολογικές εφαρμογές, όπως το σύστημα Fernex ή το σύστημα ναργιλέ (Sambanis, 2015), διαδέχεται η επιστροφή στο παρελθόν σε μια συστηματική προσπάθεια μετατροπής της χρήσης της σε άθλημα (αγωνιστική ελεύθερη κατάδυση με σκανδαλόπετρα, καταδυτικοί αγώνες) ή αναψυχή (φεστιβάλ), που απευθύνονται

σε ένα ευρύτερο κοινό επισκεπτών που μπορεί να μην έχουν καμία σχέση με τη θάλασσα, αλλά που, ωστόσο, αναζητούν νέες ενσώματες εμπειρίες, ακολουθώντας τα μονοπάτια που διαμορφώνει ο σύγχρονος ακραία εμπορευματοποιημένος τουρισμός (Tzanakis, 2024).

Έτσι, η σκανδαλόπετρα δεν έχει μόνο παρελθόν αλλά και μέλλον, είτε στο πλαίσιο του αθλητισμού είτε στο πλαίσιο της εμπορευματοποίησης μιας νοούμενης ως τοπικής καταδυτικής κληρονομιάς (Sutton, 2008). Τα καταδυτικά φεστιβάλ με επίκεντρο τη σκανδαλόπετρα, ως υλικότητα που συμβολίζει το εκάστοτε καταδυτικό παρελθόν, απευθύνονται όχι μόνο σε έμπειρους δύτες, που ανταγωνίζονται για τα ρεκόρ και τις νίκες, αλλά στον καθένα και την καθεμία που επιθυμεί «να δοκιμάσει μια βουτιά και να συμμετάσχει». Η δημιουργία κοινού -τοπικού και διεθνούς- αντικατοπτρίζει την εμπορευματοποίηση του αθλήματος, με χορηγίες από εταιρείες εξοπλισμού κατάδυσης και τουριστικές επιχειρήσεις να ενισχύουν τη βιωσιμότητά του. Ο Wheaton (2013) υποστηρίζει ότι τέτοια «εναλλακτικά» αθλήματα προσελκύουν κοινό που αναζητά εμπειρίες πέρα από τα mainstream αθλήματα. Επιπλέον, όμως, η αναβίωση της κατάδυσης με σκανδαλόπετρα επωφελείται από τη σύνδεσή της με την ελληνική παράδοση. Η οργάνωση των αγώνων με φεστιβαλική ατμόσφαιρα, συνοδεία φαγητού και μουσικής, ενισχύει τη διάδραση μεταξύ αθλητών και θεατών, δημιουργώντας ένα «κοινωνικό θέαμα» (Debord, 2016). Η παραδοσιακή χρήση της σκανδαλόπετρας μετατράπηκε έτσι σε αθλητική και τουριστική δραστηριότητα, συνδυάζοντας τη διατήρησή της ως μνημονικού αποθέματος της τοπικής ταυτότητας με την εμπορευματοποίησή της, μέσω της ένταξής της στο πεδίο του τουρισμού της αθλητικής πολιτισμικής κληρονομιάς (Redmond, 1973) και ειδικότερα της αθλητικής νοσταλγίας (Snyder, 1991).

Η κληρονομοποίηση της σκανδαλόπετρας ευθυγραμμίζεται με την αυξανόμενη τάση της πολιτιστικής εμπορευματοποίησης στον παγκόσμιο τουρισμό, όπου οι τοπικές παραδόσεις αναδιαμορφώνονται για κατανάλωση από το διεθνές κοινό. Είναι αυτονόητο ότι η μετατροπή της σκανδαλόπετρας σε τουριστική δραστηριότητα συνδέεται με οικονομικά οφέλη, ιδίως για τις τοπικές σχολές κατάδυσης, τα ξενοδοχεία και τους τουριστικούς πράκτορες, και ευρύτερα όλο το τουριστικό κύκλωμα.

4. «Να δοθεί στη σκανδαλόπετρα η θέση που της ανήκει, τόσο σαν αγώνισμα όσο και σαν ιδέα»

Η κληρονομοποίηση της κατάδυσης με σκανδαλόπετρα αφορά τόσο τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και τη μετατροπή της σε εμπορευματοποιημένη

εμπειρία για τους τουρίστες και τους λάτρεις του αθλητισμού. Αυτή η διπλή διαδικασία εξασφαλίζει ότι η πρακτική παραμένει ζωντανή, αλλάζοντας την ίδια στιγμή το νόημά της, τους συμβολισμούς της. Αυτό που κάποτε ήταν μια επικίνδυνη και οικονομικά αναγκαία επαγγελματική πρακτική είναι τώρα μια αθλητική δραστηριότητα με υψηλό ρίσκο και ταυτόχρονα μια ψυχαγωγική δραστηριότητα υπό μορφή θεάματος, ελκυστική τόσο για τους ντόπιους όσο και για τους επισκέπτες, σύμβολο ταυτόχρονα ναυτοσύνης, όχι μόνο των νησιών.

Στον Βόλο έλαβαν χώρα το 2018 από τον οργανισμό «Skandalopetra Diving», μια ασαφή νομική οντότητα, οι «Διεθνείς Αγώνες Βόλος 2018», με σκοπό να δοθεί «στη σκανταλόπετρα η θέση που της ανήκει, τόσο σαν αγώνισμα όσο και σαν ιδέα»¹¹. Σε αυτούς τους αγώνες οι «αθλητές» θα είχαν, σύμφωνα με τους διοργανωτές, την ευκαιρία να αγωνιστούν,

απολαμβάνοντας πλήρη ασφάλεια την οποία θα παρέχουν: 15μελή ομάδα δυτών ασφαλείας αποτελούμενη από επαγγελματίες αυτοδύτες εξειδικευμένων καταδύσεων για μεγάλα βάθη (trimix diver). Αυτοδύτες με ατμοσφαιρικό αέρα και δύτες με ελεύθερη κατάδυση. Η προσπάθειά σας θα καταγράφεται από σύστημα βιντεοσκόπησης το οποίο θα μεταδίδεται σε ζωντανό χρόνο¹².

Οι αθλητές θα είχαν επίσης «την ιδιότητα του τουρίστα». Σύμφωνα με το κάλεσμα στα κοινωνικά δίκτυα:

Ταυτόχρονα με τους αγώνες μπορείτε να απολαύσετε ένα τριήμερο με διάφορες δράσεις, όπως γαστριμαργικές απολαύσεις και ψυχαγωγικά δρώμενα που θα οργανωθούν για όλους εσάς¹³.

Η διαφημιστική καμπάνια υπερβαίνει, ωστόσο, την αθλητική δραστηριότητα και την μετατροπή της κατάδυσης με σκανδαλόπετρα σε τουριστική εμπειρία, αναφέροντας το ναυτικό πολιτισμό και τα ταυτοτικά στοιχεία της εν λόγω πρακτικής, καθώς:

11 Βλ. <https://www.facebook.com/skandalopetra/> (ανακτήθηκε 25.2.2025).

12 Ibid.

13 Ibid.

Η σκανταλόπετρα δεν είναι μόνο ένα άθλημα. Είναι πολιτισμός, είναι ιστορία, είναι μέρος της ναυτοσύνης του λαού μας. Είναι ο ελληνικός τρόπος κατάδυσης ο οποίος χάνεται στα βάθη της αρχαιότητας. Εκεί που ο μύθος και η πραγματικότητα δεν είναι απόλυτα διακριτά, εκεί που ο Γλαύκος συναντά το Σκυλία και όλα αυτά μαζί δημιουργούν την δική μας παράδοση. Μια παράδοση την οποία έχουμε χρέος να συνεχίσουμε¹⁴.

Πριν όμως διεκδικηθεί από άλλους φορείς, με διαφορετικές τοπικές ή και εθνικές αναφορές, η αθλητική επανανοηματοδότηση της πρώην αλιευτικής πρακτικής και η θεώρησή της ως ενός τουριστικά αξιοποιήσιμου πολιτιστικού προϊόντος, το εγχείρημα αυτό αναπτύχθηκε στον τόπο που η κατάδυση με σκανδαλόπετρα έχει ριζώσει στο συλλογικό φαντασιακό, στα Δωδεκάνησα και ιδιαίτερα στην Κάλυμνο.

Η πιο εμβληματική μορφή αυτού του τύπου των δράσεων είναι το Καταδυτικό Φεστιβάλ Καλύμνου, με διάφορες μορφές και παραλλαγές, το οποίο σχεδιάστηκε αρχικά και οργανώθηκε από Καλύμνιους με στόχο την ανάδειξη της ντόπιας καταδυτικής κληρονομιάς. Ενδεικτική είναι η ομώνυμη ομάδα σε κοινωνικά δίκτυα, με σκοπό την κινητοποίηση μελών που να «μπορούν να προτείνουν εκδηλώσεις, να δηλώσουν εθελοντική συμμετοχή, να συζητούν τους προβληματισμούς τους»¹⁵. Ένας διαδικτυακός τόπος ο οποίος μπολιάζει διαφημίσεις για τουριστικά προϊόντα, όπως εισιτήρια για ημερήσιες εκδρομές, καταδυτικά κέντρα και κάθε λογής υπηρεσίες αναψυχής, με οικολογικά προτάγματα για τη διάσωση των θαλασσών όσο και με αναφορές στον τοπικό πολιτισμό και τις αξίες του. Όπως ειπώθηκε παραπάνω, το 2008 διοργανώθηκαν οι πρώτοι αγώνες σκανταλόπετρας στην Κάλυμνο, με στόχο την αναβίωση αυτής της παράδοσης. Οι οργανώσεις αυτές προσέλκυσαν συμμετέχοντες από όλο τον κόσμο. Έτσι, κατά τη διάρκεια αυτών των φεστιβαλικού τύπου αγώνων, διοργανώνονται σεμινάρια για να εξοικειωθούν οι συμμετέχοντες με την τεχνική της σκανταλόπετρας, νοούμενης ως δυνατότητας προσβάσιμης στον καθένα και την καθεμία, ακόμα και σε άτομα με αναπηρία.

Η διασύνδεση της καταδυτικής κληρονομιάς με τη ζωντανή τουριστική πραγματικότητα του παρόντος ευθυγραμμίζεται οργανικά με τις παγκόσμιες δυνάμεις της ύστερης καπιταλιστικής νεωτερικότητας (Avrami, Bennet & Da Silva, 2021), συμβάλλοντας στη διαμόρφωση της αντίστοιχης τοπικής ναυτικής ταυτότητας. Έτσι, τη ρομαντική απεικόνιση της μετάβασης από τη σπογγαλιεία με σκανδαλόπετρα στην

14 Ibid.

15 <https://www.facebook.com/groups/164308700275766/> (ανακτήθηκε 25.2.2025).

κατάδυση με σκάφανδρο και συναφείς τεχνολογικές εφαρμογές (Sambanis, 2015) διαδέχεται η επιστροφή στο παρελθόν, σε μια συστηματική προσπάθεια μετατροπής της χρήσης της σε άθλημα (αγωνιστική ελεύθερη κατάδυση με σκανδαλόπετρα) ή αναφυχή (καταδυτικοί αγώνες υπό μορφή φεστιβάλ). Ως αξιοποιήσιμος συμβολικός πόρος σε αυτά τα διαφοροποιημένα πλαίσια, η κατάδυση με σκανδαλόπετρα, άμεσα συνδεδεμένη στο συλλογικό φαντασιακό με τη σπογγαλιεία, γίνεται στην ελληνική ύστερη νεωτερικότητα ένας στόχος με πολλούς διεκδικητές, μια επινοημένη παράδοση υπό διακύβευση.

5. Μια παράδοση υπό διακύβευση

Η σκανδαλόπετρα ως δυνάμει αξιοποιήσιμος για ποικίλους σκοπούς συμβολικός πόρος, αποτελεί στις μέρες μας ένα διακύβευμα, καθώς εντάσσεται σε διαφορετικά θεσμικά πλαίσια (αθλητισμός, παράδοση, τουρισμός), με ποικίλα γεωγραφικά πλαίσια αναφοράς: συγκεκριμένα νησιά (Κάλυμνος, Σύμη, Ρόδος, κ.ά.), ευρύτερα νησιωτικά συμπλέγματα (Δωδεκάνησα), αλλά και εθνικές συνεπαγωγές (ελληνική ναυτική παράδοση) και παγκόσμιες προεκτάσεις (εμπορευματοποίηση και συμβολοποίηση της σχέσης με τη θάλασσα και τους βυθούς της). Η επανοηματοδότηση της σκανδαλόπετρας συνιστά, όπως είδαμε, μια διαδικασία πολυσήμαντη στην ίδια την αρχή της, καθώς αναπτύσσεται ως σύγκλιση επιμέρους επινοήσεων συγγενούς αλλά διαφορετικού τύπου παραδόσεων. Έτσι, από την ένταξή της ως διακριτής μορφής ελεύθερης κατάδυσης και την τυποποίησή της στο πλαίσιο των πλέον αναγνωρισμένων καταδυτικών παγκόσμιων ομοσπονδιών έως την τουριστικά αξιοποιήσιμη παράδοση που επιτελείται ως τέτοια στα καταδυτικά φεστιβάλ, ένα συμπίλημα συμβολισμών δημιουργεί ένα, σε πρώτη ανάγνωση, ετερόκλητο παζλ σημασιών, το οποίο ωστόσο μετεξελίσσεται και διαφοροποιείται διαρκώς τα τελευταία χρόνια, με διάφορες τοπικές εκφάνσεις αλλά και εθνικές ή και διεθνείς αποχρώσεις.

Αξιοσημείωτος είναι ο διαγωνισμός κατάδυσης που έλαβε χώρα το 1917, με σαφή αναφορά, αφενός, στην «ελληνική» καταδυτική παράδοση και, αφετέρου, στη σύγχρονη κινηματογραφική βιομηχανία (επαναλήφθηκε το 2024) και ιδιαίτερα στην ταινία *Το Απέραντο γαλάζιο*. Πρόκειται για μια γαλλική ταινία του 1988 (πρωτότυπος τίτλος στα γαλλικά: *Le Grand Bleu*, σε σκηνοθεσία Luc Besson) που αξιοποιεί την επιλεκτική αξιοποίηση καταδυτικών πρακτικών οιονεί αθλητικών (ανταγωνισμός βάθους δύο θρύλων της σύγχρονης καταδυτικής κουλτούρας, του Γάλλου Jacques Mayol και του Ιταλού Enzo Maiorca) έγινε σύμβολο στις καταδυτικές κοινότητες σε όλον το

δυτικό κόσμο, σαφώς και στην Ελλάδα όπου και γυρίστηκε¹⁶. Όπως αναφέρουν οι διοργανωτές του συγκεκριμένου διαγωνισμού:

Το 2017 με έμπνευση από τη θρυλική ταινία ΑΠΕΡΑΝΤΟ ΓΑΛΑΖΙΟ (LE GRAND BLEU), οργανώσαμε ένα διεθνή αγώνα ελεύθερης κατάδυσης στην Αμοργό. Μια ιστορία αγάπης για τη θάλασσα, η κλασική πλέον ταινία, έγινε σημείο αναφοράς για την κοινότητα της ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΚΑΤΑΔΥΣΗΣ σε όλο τον κόσμο. [...] Το Authentic Big Blue που είναι η μοναδική καταδυτική διοργάνωση στην Ελλάδα, διαφημίζει τις καθαρές και ασφαλείς θάλασσες της χώρας μας και υμνεί την αυθεντικότητά της με παράλληλες δράσεις για την ελληνική κουζίνα, τα έθιμα, την παράδοση και τον πολιτισμό. Ταξιδευτές στο ΜΠΛΕ μεταφέρουμε το μήνυμα πως η ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΑΤΑΔΥΣΗ είναι εκτός από αγώνισμα, φιλοσοφία ζωής και το Authentic Big Blue κάτι περισσότερο από μια αθλητική διοργάνωση. [...] Στην προσπάθειά μας να αναζητήσουμε και να αναδείξουμε τις ρίζες και την ιστορία της ελεύθερης κατάδυσης αλλά και να προωθήσουμε το άθλημα, στις δραστηριότητές μας περιλαμβάνουμε τη ΣΚΑΝΤΑΛΟΠΕΤΡΑ και αγώνες επίδειξης¹⁷.

Οι διοργανωτές μάς ζητούν να πάρουμε «μια βαθιά ανάσα» και να καταδυθούμε από κοινού στο «απέραντο γαλάζιο, στην Ιόνια εκδοχή του («Authentic Big Blue West - The Ionian Sea Edition»). Πρόκειται για μια προσπάθεια πολλαπλής οικειοποίησης, της ταινίας που γυρίστηκε εν μέρει στην Αμοργό, της πραγματικής ιστορίας του καταδυτικού ανταγωνισμού των ρεκόρ βάθους της περιόδου εκείνης και της πρώιμης σπογγαλιευτικής παράδοσης των Δωδεκανήσων. Αυτή η πολλαπλή οικειοποίηση επιμέρους επινοημένων παραδόσεων καθιστά εύθραυστη την αναφορά στην αυθεντικότητα, η οποία, ωστόσο, φαίνεται να εδράζεται στο σκληρό υλικό του συμβολικού αγώνα για το νόημα και τις αναφορές της σκανδαλόπετρας. Η

16 Το *Απέραντο Γαλάζιο (Le Grand Bleu)* αποτελεί εκτεταμένη δραματοποιημένη και επίσης μυθοπλαστική διασκευή της πραγματικής ιστορίας δύο φίλων και ανταγωνιστών ελεύθερων δυτών, οι οποίοι ήταν πρωταθλητές της ελεύθερης κατάδυσης στον 20ό αιώνα, του Jacques Mayol (τον υποδύεται ο Jean-Marc Barr) και του Enzo Maiorca (τον υποδύεται ο Jean Reno, και στην ταινία ονομάζεται Enzo Molinari), και την επινοημένη για τις ανάγκες της ταινίας σχέση του Jacques Mayol με τη φίλη του Enzo Maiorca, την Johana Baker (την υποδύεται η Rosanna Arquette). Η ταινία ξεκινά με την παιδική τους ηλικία στο νησί της Αμοργού στην Ελλάδα του 1960, και ολοκληρώνεται με τον θάνατό τους στη θάλασσα της Ταορμίνα, στη Σικελία κατά τη διάρκεια διαγωνισμού κατάδυσης. Το έργο αναδείχθηκε σε ένα από τα πλέον επιτυχημένα φιλμ του γαλλικού κινηματογράφου και σημείο αναφοράς. Ο ίδιος ο Jacques Mayol συμμετείχε ως σεναριογράφος στην ταινία.

17 Βλ. <https://www.authenticbigblue.gr> (ανακτήθηκε 10.5.2024). Το φεστιβάλ, η δεύτερη εκδοχή του, έλαβε χώρα το 2024 (2-7 Σεπτεμβρίου).

σκληρότητά της γίνεται το σύμβολο της αυθεντικότητας που έχει επιβιώσει, όντας εργαλείο επιβίωσης των πληθυσμών των Δωδεκανήσων του παρελθόντος. Ως άθλημα καλείται να υπηρετήσει αυτόν τον πολύσημο σκοπό:

Αν η ελεύθερη κατάδυση είναι μαγική τότε η σκανδαλόπετρα είναι μοναδικά αυθεντική. Ένα άθλημα βγαλμένο από την ανάγκη για επιβίωση και την αγάπη για τη θάλασσα. Μια ελληνική υπόθεση, κομμάτι της Δωδεκανήσιας ιστορίας. Ένα άθλημα που κουβαλά αντοχή, θάρρος, επιδόσεις αλλά και ιστορία χιλιάδων χρόνων, παράδοση και σεβασμό. Μια αναμέτρηση του αθλητή με τον εαυτό του, τη βαρύτητα και το μυστήριο του βυθού¹⁸.

Διακηρυγμένος στόχος των εμπνευστών της πρώτης διοργάνωσης ήταν:

η επαναφορά αυτού του αρχέγονου αθλήματος στο σήμερα, για να μείνουμε δεμένοι με το αυθεντικό και την παράδοση και να θυμηθούμε τις ρίζες της ελεύθερης κατάδυσης¹⁹.

Τα επιμέρους σλόγκαν αναφέρονται σε σύγχρονες μορφές σχέσης με τον εαυτό, υιοθετώντας τα εξατομικευμένα πρότυπα τα οποία σε μεγάλο βαθμό ενσωματώνουν και εμπορευματοποιούν εκδοχές του σύγχρονου τουρισμού:

Ο αγώνας είναι αφιερωμένος σε όλους αυτούς που πήγαν τον εαυτό τους πέρα από τα όρια.

ANAMETPΗΣΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΣΟΥ. MEINE AYΘENTIKOS²⁰

Η ιδέα αξιοποιεί τη ρευστή και μετατοπιζόμενη εννοιολόγηση της ίδιας της σκανδαλόπετρας, της χρήσης και των συμβολισμών της, κάτι που αποτυπώνεται στην πληθώρα των θεσμών υπό την αιγίδα των οποίων λαμβάνει χώρα η διοργάνωση:

Στην προσπάθειά μας να αναζητήσουμε και να αναδείξουμε τις ρίζες και την ιστορία της ελεύθερης κατάδυσης αλλά και να προωθήσουμε το άθλημα, στις δραστηριότητές μας περιλαμβάνουμε τη ΣΚΑΝΤΑΛΟΠΕΤΡΑ και αγώνες

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

επίδειξης. Πάρτε μια βαθιά ανάσα και καταδυθείτε μαζί μας στο απέραντο γαλάζιο... Με την έγκριση της παγκόσμιας ομοσπονδίας CMAS και υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, και χορηγούς πάμπολλους φορείς, ιδιωτικούς και δημόσιους, έλαβε χώρα μια πρώτη πλήρως αγωνιστική διοργάνωση. Με εκπαίδευση στην άπνοια για μία εβδομάδα, με το αντίστοιχο αντίτιμο, 90 ευρώ για την «αγωνιστική βουτιά»²¹.

Η ρητορική που πλαισιώνει τις παράλληλες εκδηλώσεις έχει σταθερή αναφορά στην αυθεντικότητα μιας σειράς πρακτικών και αντίστοιχων τοπικών μυθολογιών που φαίνεται να είναι δυνητικά αξιοποιήσιμες ως τουριστικά προϊόντα:

Η φιλοξενία στην Ελλάδα έχει ως αναπόσπαστο κομμάτι της, το φαγητό. Γι' αυτό και εμείς συνδέουμε κάθε διοργάνωση με την τοπική κουζίνα. Εκτός από τα υλικά που χρειάζονται για το μαγείρεμα, στην κατσαρόλα μπαίνει με έναν μαγικό τρόπο, το συναίσθημα, το πιο ΑΥΘΕΝΤΙΚΟ, το πιο δυνατό συστατικό. Στη διάρκεια του Authentic Big Blue West - The Ionian Sea Edition ετοιμάζουμε παράλληλες εκδηλώσεις με επίκεντρο την τοπική κουζίνα και τον πολιτισμό²².

Είναι ενδιαφέρον ότι υπό μορφή τοπικών πολιτιστικών φεστιβάλ, η σκανδαλόπετρα κλήθηκε να διαδραματίσει μια σειρά από επιπλέον ρόλους και αντίστοιχες συμβολοποιήσεις. Στον Άι Στράτη ένα αντίστοιχο φεστιβάλ το 2024 θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι συμβάλλει στο δυνητικά αξιοποιήσιμο τουριστικά εξευγενισμό του νησιού, από τόπο εξορίας σε αξιοποιήσιμο τουριστικά τόπο αναφοράς της εθνικής καταδυτικής κληρονομιάς. Ο διακηρυγμένος σκοπός του εν λόγω φεστιβάλ είναι αρκετά σαφής:

Σκοπός της εκδήλωσης είναι η αναβίωση μιας παράδοσης που ξεκίνησε από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η προώθηση της ελεύθερης κατάδυσης σε όσους θελήσουν να παρακολουθήσουν αλλά και να συμμετάσχουν στην εκδήλωση και φυσικά η τουριστική προβολή του νησιού. Η εκδήλωση κινείται στα πλαίσια του οράματος της νέας δημοτικής αρχής για την σταδιακή ανάδειξη του νησιού σε εξέχοντα προορισμό εναλλακτικού (αειφόρου) τουρισμού υψηλού επιπέδου²³.

21 Ibid.

22 Ibid.

23 Βλ. <https://agios-efstratios.gov.gr/ai-stratis-skandalopetra-2024/> (ανακτήθηκε 10.6.2025).

Την οργάνωση ανέλαβε ο σύλλογος ελεύθερης κατάδυσης και υποβρύχιων δραστηριοτήτων «Νηρίτης», με την υποστήριξη του Δήμου Αγίου Ευστρατίου και της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, με την επίκληση των κανονισμών και τις διαδικασίες της Παγκόσμιας Συνομοσπονδίας CMAS, με τη συμμετοχή κάθε παρευρισκόμενου/ης.

Πλάι στα καταδυτικά φεστιβάλ σκανδαλόπετρας της Καλύμνου, κοινωνικοί δρώντες σε άλλα νησιά, όπως η Ρόδος, η Σύμη, ο Άι Γιωργης, η Σάμος κ.ά. επιχειρήσαν να οικειοποιηθούν μέρος από το εμπορευματικά-τουριστικά αξιοποιήσιμο συμβολικό κεφάλαιο (Bourdieu, 1978) της σκανδαλόπετρας. Η σκανδαλόπετρα δεν μετατράπηκε απλά σε αθλητικό γεγονός, εξελίχθηκε σε τουριστικό αξιοθέατο και εμπορεύσιμη πολυαισθητηριακή εμπειρία. Η Κάλυμνος, η Σύμη και άλλα νησιά, αξιοποίησαν την παράδοση των σφουγγαράδων για να προσελκύσουν επισκέπτες, συνδυάζοντας τους αγώνες με πολιτιστικές εκδηλώσεις. Αυτή η στρατηγική εντάσσεται σαφώς στον «πολιτιστικό τουρισμό», όπου η «αυθεντικότητα» γίνεται εμπορεύσιμο προϊόν (MacCannell, 1973). Οι τουρίστες δεν παρακολουθούν μόνο τους αγώνες, αλλά συμμετέχουν σε εργαστήρια ελεύθερης κατάδυσης ή επισκέπτονται μουσεία σφουγγαράδων, ενισχύοντας την τοπική οικονομία. Ο Urry (1990) περιγράφει αυτή τη διαδικασία ως μέρος του «τουριστικού βλέμματος», όπου οι επισκέπτες αναζητούν εμπειρίες που διαφέρουν από την καθημερινότητά τους. Η σκανδαλόπετρα, με τη φυσική της απλότητα και την ιστορική της φόρτιση, ικανοποιεί αυτή την ανάγκη, μετασημασιάζοντας τους συμβολισμούς που τη συνοδεύουν κατά τη διάρκεια της κατανάλωσής της (Cohen, 1988), πολλαπλασιάζοντας την υβριδικότητα των πολιτισμικών αναφορών της (Hjalager, 2020) την ίδια στιγμή που το νόημά της διαρκώς αναπλαισιώνεται.

6. Αντί συμπερασμάτων: η σκανδαλόπετρα ως συμβολικό διακύβευμα μεταξύ αθλητισμού και τουρισμού

Η ενσωμάτωση της σκανδαλόπετρας στις σύγχρονες αθλητικές δραστηριότητες και στους διεθνείς διαγωνισμούς ελεύθερης κατάδυσης συνδέεται, επίσης, με μια ευρύτερη πολιτιστική στρατηγική για την ανάδειξη και διαίωνιση των παραδοσιακών πρακτικών ως αξιοποιήσιμους συμβολικούς πόρους, σε ένα άκρως διεθνοποιημένο και εμπορευματοποιημένο περιβάλλον ανταλλαγών. Αυτή η προσαρμογή εξυπηρετεί πολλαπλούς σκοπούς: υπογραμμίζει παραδοσιακές ενσώματες έμφυλες πρακτικές, με την επίκληση της αυθεντικότητας ως πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία εκτίθεται μέσω εμπορευματοποιημένων διαδικασιών σε ένα παγκόσμιο κοινό. Κατά μία έννοια, αυτή η μετατροπή καταδυτικών πρακτικών, που προκύπτει ως απάντηση σε

ανάγκες και ανάλογες τεχνικές γνώσεις σε ανταγωνιστικά αθλήματα, είναι τυπική διαδικασία αθληματοποίησης (Tzanakis, 2024). Το ενδιαφέρον εδώ, στην περίπτωση της σκανδαλόπετρας, είναι οι προσπάθειες αναβάθμισης εντόπιων πολιτιστικών σημαίνουσών σε σύμβολα τοπικής, δύναμει εθνικής, υπερηφάνειας σε ένα παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο συμβολικών ανταλλαγών. Αυτά τα αθλητικά γεγονότα δεν αφορούν μόνο τη δοκιμασία των φυσικών ορίων, του σώματος και της κατάκτησης των βυθών, αλλά και τη δημιουργία ενός θεάματος που επικοινωνεί αξιοποιήσιμες εμπορικά μέσω του τουρισμού πολιτιστικές αφηγήσεις σε ένα παγκόσμιο κοινό (Giddens, 1984).

Η σημασία της σκανδαλόπετρας, υπερβαίνοντας την πρακτική της χρήση ήδη μετά το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα, ενσωματώνεται στη συνέχεια στην πολιτιστική ταυτότητα διαφόρων ελληνικών νησιών. Τα νησιά αυτά, ορισμένα με πλούσια ιστορία σπογγαλιείας, όπως η Σύμη και η Κάλυμνος, και άλλα έχοντας περιφερειακή σχέση με αυτήν, διεκδικούν τη σκανδαλόπετρα ως αναπόσπαστο κομμάτι της κληρονομιάς τους. Αυτός ο ανταγωνισμός μεταξύ των τοπικών κοινοτήτων για την πολιτιστική αναγνώριση και την τουριστική προσέλκυση είναι ενδεικτικός της ευρύτερης δυναμικής της πολιτιστικής πολιτικής, όπου οι παραδόσεις συχνά κινητοποιούνται για τη σφυρηλάτηση μιας ξεχωριστής ταυτότητας. Όπως σημειώνει η Ολυμπίτου (2012), το καταδυτικό-σπογγαλιευτικό παρελθόν ηγεμονεύει στην διαδικασία κατασκευής μιας τοπικής ταυτότητας που ενσωματώνει το παρελθόν αποβλέποντας την ίδια στιγμή στο μέλλον:

Έτσι η Κάλυμνος παραμένει «το νησί των σφουγγαράδων», ακόμη και σήμερα (ίσως κυρίως σήμερα) που η σπογγαλιεία έχει περιοριστεί δραστικά. Με αυτή τη διαδικασία η καλυμνιακή κοινωνία επιχειρεί όχι μόνο να διαχειριστεί την ιστορική της μνήμη, να διαχωριστεί από τους νησιώτες γείτονές της Κώους και Λεριούς, τους παλαιότερους ανταγωνιστές της τους Συμιακούς, αλλά να εναποθέσει σε αυτήν τις στρατηγικές της μελλοντικής της ανάπτυξης. Έχοντας ουσιαστικά αφήσει πίσω της τη σπογγαλιεία, η Κάλυμνος αναπολεί τις «παλιές μέρες», αφαιρώντας από το παρελθόν κάθε μελανό του σημείο, ενώ τροφοδοτεί το παρόν με επιλεκτικά στοιχεία του παρελθόντος, αφηγήσεις, συνήθειες και πρακτικές, «μνημονικούς τόπους» που συγκροτούν την τοπική της ταυτότητα.» (Ολυμπίτου, 2012).

Ο Cohen (1985) υποστηρίζει ότι το παρελθόν νοούμενο ως πολιτιστική κληρονομιά, είναι ένα βασικό εργαλείο για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη,

καθώς τα πολιτιστικά σύμβολα έχουν στρατηγική σημασία στην αξιοποίηση του παρελθόντος στον τουρισμό. Η διεκδίκηση της σκανδαλόπετρας ως τοπικού συμβόλου δεν αντανακλά απλώς την ιστορική συνέχεια. Αποτελεί, επίσης, μια στρατηγική προσπάθεια αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς για το τουριστικό μάρκετινγκ, με στόχο την προσέλκυση επισκεπτών, που υποτίθεται ότι ενδιαφέρονται να βιώσουν αυθεντικές και μοναδικές πολιτιστικές εκφράσεις. Η αθληματοποίησή της συνιστά, αφενός, ένα πρώτο βήμα στην ενσωμάτωσή της στο αξιοποιήσιμο τουριστικά πολιτιστικό παρελθόν των Δωδεκανήσων, ιδίως της Καλύμνου και της Σύμης, και, αφετέρου, μηχανισμό που την καθιστά ακραιφνώς μοντέρνα σωματική πρακτική, πηγή εμπορεύσιμων εμπειριών.

Η αναβίωση της σκανδαλόπετρας επιχειρείται συνήθως μέσω συμμετοχικών συμπεριληπτικών διοργανώσεων, οι οποίες λειτουργούν ως πλατφόρμες για τη διατήρηση της μνήμης, της χρήσης της και τη μετάδοση πρακτικών γνώσεων στις νεότερες γενιές αλλά και σε πρόθυμους επισκέπτες. Τέτοιες πρωτοβουλίες συχνά περιλαμβάνουν τη διοργάνωση φεστιβάλ και καταδυτικών εκδηλώσεων όπου, αφενός, επιδεικνύεται η χρήση της από δύτες που ποτέ δεν τη χρησιμοποίησαν για σπογγαλιεία και, αφετέρου, αρχάριοι εκπαιδεύονται προκειμένου να βιώσουν την αυθεντική εμπειρία της κατάδυσης με σκανδαλόπετρα, στο μέτρο του δυνατού, ακολουθώντας αυστηρά πρωτόκολλα ασφαλείας (Moira & Mylonopoulos, 2019). Η υλικότητά της, η όψη της, η επίδειξη της χρήσης της, λειτουργεί έτσι ως ένα τεκμήριο της ύπαρξής της κατά το παρελθόν, την ίδια στιγμή που προτάσσεται ως αξιοποιήσιμος συμβολικός πόρος για εμπορικούς σκοπούς.

Όπως ο MacCannell (1999· Nikolakakis, 2025) τονίζει, το παρελθόν σκηνοθετείται στο πλαίσιο της οργάνωσης της τουριστικής εμπειρίας ως κάτι αυταπόδεικτα σημαντικό. Οι παλιοί σφουγγαράδες μπορεί να μην ηγούνται πλέον αυτών των εκδηλώσεων, εν μέρει αγωνιστικών εν μέρει τελετουργικών μνημονεύσεων ενός απολεσθέντος παρελθόντος, αλλά αυτό που νοείται ως «ουσία» των φεστιβάλ είναι η βιωματική συμμετοχή στην τελετή της αναβίωσης. Ένα συμβάν με αναμφισβήτητη τουριστική αξία χρήσης. Όπως τονίζει ο Bruner (1991), ο τουρισμός λειτουργεί συχνά ως διαδραστικός χώρος όπου η γνώση των πολιτιστικών πρακτικών του παρελθόντος προβάλλεται στο δημόσιο χώρο την ίδια στιγμή που επιτελείται, ενισχύοντας την σημασία της μέσω συμμετοχικών εμπειριών. Αυτές οι δραστηριότητες όχι μόνο εξασφαλίζουν τη συμβολική επιβίωση μιας δεξιότητας χωρίς πρακτική πλέον αξία, αλλά και θεωρείται ότι εμπλουτίζουν την τουριστική εμπειρία, παρέχοντας μια πρακτική κατανόηση της πολιτιστικής και ιστορικής σημασίας της κατάδυσης με σκανδαλόπετρα.

Η διεθνοποίηση της αναβίωσης της κατάδυσης με σκανδαλόπετρα υποβοηθήθηκε από τη μετατροπή της σε επίσημα αναγνωρισμένους διαγωνισμούς ελεύθερης κατάδυσης με διεθνή συμμετοχή. Εξέχουσες προσωπικότητες του κόσμου της κατάδυσης, όπως ο Umberto Pelizzari, συμμετείχαν σε διαγωνισμούς ή φεστιβάλ κατάδυσης με σκανδαλόπετρα. Με αυτόν τον τρόπο, η αθληματοποίηση της σκανδαλόπετρας λειτουργεί ως γέφυρα μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας, η πρώτη νοούμενη ως σπογγαλιευτική πρακτική και η δεύτερη ως τουριστικός πόρος προς αξιοποίηση. Από οικονομική άποψη, η κληρονομοποίηση της σκανδαλόπετρας συνέβαλε στη διαφοροποίηση του τουρισμού στα Δωδεκάνησα. Προσφέροντας στους επισκέπτες, αφενός, μια μνημόνευση ενός ιδιαίτερου παρελθόντος και, αφετέρου, μέσω των φεστιβάλ, τη δυνατότητα βίωσης μιας «μοναδικής» και «αυθεντικής» εμπειρίας, τόσο στους ντόπιους όσο και στους επισκέπτες, ξένους και εγχώριους παλινοστούντες, η εμπορευματοποίηση του παρελθόντος διευρύνεται μέσω της επιτέλεσης μιας εγκαταλελειμμένης εδώ και καιρό καταδυτικής πρακτικής, νοούμενης ως μέρος της ευρύτερης ναυτικής-αλιευτικής ιστορίας της Ελλάδας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γεράκης, Γ. (1999). *Σφουγγαράδικες ιστορίες από την Κάλυμνο του 1900*. ETPbooks.
- Debord, G. (2016). *Η κοινωνία του θεάματος*. Μεταίχμιο.
- Elias, N. & Dunning, E. (2010). *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού*. Κατάρτι.
- Hobsbawm, E. & Ranger, T. (Επιμ.). (2004). *Η επινόηση της παράδοσης*. Θεμέλιο.
- Hodder, I. (2014). *Συνύφανση: Μια αρχαιολογία των σχέσεων μεταξύ ανθρώπων και πραγμάτων*. Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Jameson, F. (1999). *Μεταμοντερνισμός ή η πολιτισμική λογική του ύστερου καπιταλισμού*. Νεφέλη.
- Ζώτος, Π. (1904). Έκθεσις περί της ανά τας Αφρικανικάς ακτάς διά σκαφάνδρου σπογγαλιείας. Αθήνα.
- Latour, B. (2000). *Ουδέποτε υπήρξαμε μοντέρνοι: Δοκίμιο συμμετρικής ανθρωπολογίας*. Σύναλμα.
- Μυλωνά, Δ., Κουτράκης, Μ., Γκουμπίλη, Χ., Τσαντηρόπουλος, Α. & Σαπουνίδης, Α. (2021). *Τι είναι για σένα αλιευτική πολιτισμική κληρονομιά;*. Ινστιτούτο Αλιευτικής Έρευνας – ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ.
- Νικολακάκης, Μ. (2017). *Μοντέρνα Κίρκη. Τουρισμός και ελληνική κοινωνία την περίοδο 1959-1974*. Αλεξάνδρεια.
- Ολυμπίτου, Ε. (2012). Σπογγαλιευτική δραστηριότητα και κοινωνική συγκρότηση στο νησί της Καλύμνου, 19ος–20ός αιώνας. *Μνήμων*, 31, 247-266. <https://doi.org/10.12681/mnimon.30>
- Ολυμπίτου, Ε. (2014). *Σπογγαλιευτική δραστηριότητα και κοινωνική συγκρότηση στο νησί της Καλύμνου (19ος–20ός αι.)*. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών – Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών.
- Terzi, E. (2019). Πρόλογος. Στο Γ. Γεράκης, *Σφουγγαράδικες ιστορίες από την Κάλυμνο του 1900*. ETPbooks.

Ξενόγλωσση

- Avrami, A., Bennet, S. & Da Silva, M. (2021). Contested spaces: Tourism, heritage, and commercialization in the Mediterranean. *Journal of Tourism Development*.
- Bourdieu, P. (1978). Sport and social class. *Social Science Information*, 17(6), 819-840. <https://doi.org/10.1177/053901847801700603>
- Bruner, E. M. (1991). Transformation of self in tourism. *Annals of Tourism Research*, 18(2), 238-250.
- Catsaras, M. (1888). *Les hématomyelies des pêcheurs d'éponges de l'Archipel*. Self-published.
- Catsaras, M. (1889). Recherches cliniques et expérimentales sur les accidents survenant par l'emploi des scaphandres. *Archives de Neurologie*, 17, 392-437.
- CMAS (2015). *Skandalopetra apnea rules (without fins), version 2015/05 CA-190 1/19*.
- Cohen, E. (1985). The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism*

- Research*, 12(1), 5-29.
- Cohen, E. (1988). Authenticity and commoditization in tourism. *Annals of Tourism Research*, 15(3), 371-386. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(88\)90028-X](https://doi.org/10.1016/0160-7383(88)90028-X)
- Dahles, H. (2004). *Tourism, heritage and national culture in Java: Dilemmas of a local community*. Curzon Press.
- Edensor, T., Kalandides, A. & Kothari, U. (Eds.). (2020). *The Routledge handbook of place*. Routledge.
- Ehrenberg, A. (1991). *Le culte de la performance*. Calmann-Lévy.
- Ehrenberg, A. (1995). *L'individu incertain*. Calmann-Lévy.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press.
- Giulianotti, R. (2015). *Sport: A critical sociology (2nd ed.)*. Polity Press.
- Graburn, N. (2000). Learning to consume: What is heritage and what is traditional. In N. AlSayyad (Ed.), *Consuming tradition, manufacturing heritage* (pp. 30-39). Routledge.
- Gravari-Barbas, M. & Guinand, S. (Eds.). (2017). *Tourism and gentrification in contemporary metropolises: International perspectives*. Routledge.
- Gravari-Barbas, M. (Ed.). (2020). *A research agenda for heritage tourism*. Edward Elgar.
- Gross, T. (1992). Cultural revivals in tourism: The case of Skandalopetra diving competitions. *Tourism and Heritage Studies*.
- Handler, R. & Linnekin, J. (1984). Tradition, genuine or spurious. *Journal of American Folklore*, 97(385), 273-290.
- Hjalager, A.-M. (2020). Tourism and cultural change: Hybridity and authenticity. *Tourism Management Perspectives*, 35, 100702. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2020.100702>
- Huysen, A. (2003). *Present pasts: Urban palimpsests and the politics of memory*. Stanford University Press.
- Kalafatas, G. (2003). Skandalopetra and sponge diving in the Dodecanese. *Journal of Mediterranean Studies*.
- Latour, B. (1991a). Technology is society made durable. In J. Law (Ed.), *A sociology of monsters: Essays on power, technology and domination* (pp. 103-132). Routledge.
- Latour, B. (1991b). The Berlin key or how to do words with things. In P. Graves-Brown (Ed.), *Matter, materiality and modern culture* (pp. 10-21). Routledge.
- MacCannell, D. (1973). Staged authenticity: Arrangements of social space in tourist settings. *American Journal of Sociology*, 79(3), 589-603. <https://doi.org/10.1086/225585>
- MacCannell, D. (1999). *The tourist: A new theory of the leisure class*. University of California Press.
- Moira, P. & Mylonopoulos, A. (2019). Specialty products in Greek tourism: The case of diving. *Greek Economic Review*.
- Nikolakakis, M. (2025). On Dean MacCannell's shrouded sociology of tourism. *Tourist Studies*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/14687976251345561>
- Redmond, G. (1973). A plethora of shrines: Sport in the museum and hall of fame. *Quest*, 19(1), 41-48.
- Russel, B. (1965). Greek sponge boats in Florida. *Anthropological Quarterly*, 38(2), 41-54.
- Russel, B. (1967). Kalymnian sponge diving. *Human Biology*, 39(2), 103-130.

- Russel, B. (1968). *Kalymnos – Economic and cultural change on a Greek sponge fishing island* (PhD thesis). University of Illinois, Urbana.
- Russel, B. (1976). Sponge markets of Kalymnos. *Anthropologica*, 18(1), 81-96.
- Sambanis, P. (2015). From helmet diving to Skandalopetra: A history of Greek sponge divers. *Greek Nautical Press*.
- Snyder, E. E. (1991). Sociology of nostalgia: Sport halls of fame and museums in America. *Sociology of Sport Journal*, 8, 228-238.
- Sutton, D. (2008). Tradition and modernity revisited: Existential memory work on a Greek island. *History & Memory*, 20(2), 84-105.
- Triantis, L. (2018). The post-socialist restitution of property as dispossession: Social dynamics and land development in Southern Albania. *Land Use Policy*, 71, 584-592.
- Triantis, L. (2020). Public land privatisation and commodification as a field of changing social relations: The making of the Albanian Riviera. *Land Use Policy*, 99, 105065.
- Tzanakis, M. (2024). *Scuba diving practices in Greece: A historical ethnography of technology, self, body, and nature*. Palgrave Macmillan.
- Urry, J. (1990). *The tourist gaze: Leisure and travel in contemporary societies*. Sage.
- Voultsiadou, E., Koutsoubas, D. & Achparaki, M. (2008). The sponge divers of Kalymnos: A historical perspective. *Mediterranean Marine Science*, 9(2), 121-130. <https://doi.org/10.12681/mms.147>
- Wheaton, B. (2013). *The cultural politics of lifestyle sports*. Routledge.

Skandalopetra: From Sponge Fishing to Sports Tourism

Manolis Tzanakis

Abstract

Skandalopetra diving, a traditional sponge-fishing technique from the Dodecanese islands, involved divers using a stone as a variable weight without any breathing apparatus. This practice was abandoned in the second half of the 20th century due to technological innovations, such as diving helmets, enabling underwater breathing. This article explores the revival and transformation of skandalopetra diving into a modern sport and tourist activity, gaining international recognition by federations such as AIDA and CMAS since the late 20th century. The purpose of the article is to highlight the cultural and symbolic transformations of skandalopetra diving from a sponge-fishing method into a symbol of local heritage and a tourism product. A central conclusion is that skandalopetra diving has become a contested practice among island communities competing for its symbolic appropriation and the enhancement of economically beneficial practices, particularly through tourism. The sportization of skandalopetra diving is accompanied by strict safety protocols and standardization, alongside commemorative events promoting the historical aspects of the practice. Contemporary competitions and related festivals illustrate the hybrid nature of skandalopetra as both a symbol of cultural heritage and a contemporary sports spectacle, blending competition, leisure, and touristic commercialization.

Keywords: skandalopetra, freediving, tourism, sponge fishing, sportization